

Zvon Nejsvětější Spasitel ve farním kostele sv. Jana Křtitele v Městě Touškově

Ing. Jan Walter

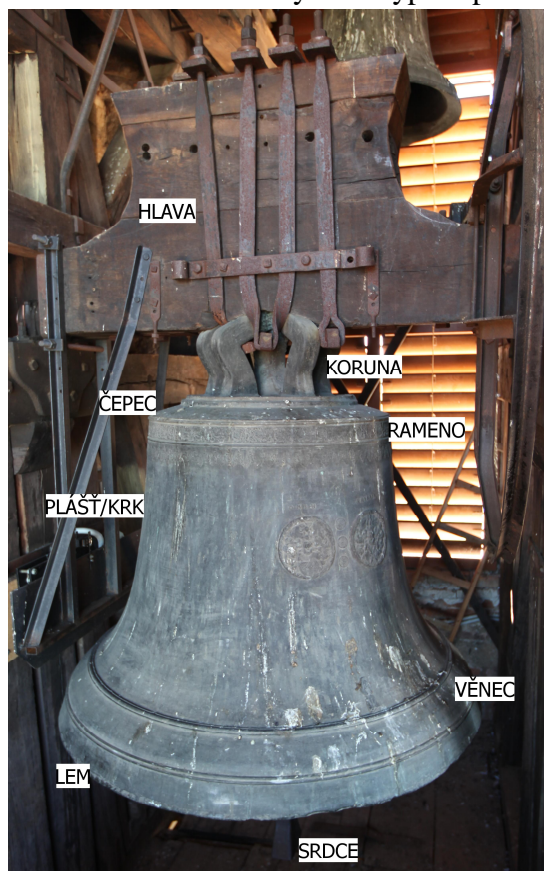

Zvony provázejí člověka od pradávna a jejich historie je velice dlouhá a zajímavá. Skutečné zvony v dnešním pojetí, které zvonáři odlévali a následně se zavěšovaly na věže kostelů jsou spojeny až s křesťanstvím. Zvon je bicí hudební nástroj, v němž se prolínají tři umění – kovolijecké, výtvarné a hudební. Prioritní funkcí zvonů bylo a je svolávání věřících k modlitbě. Během staletí se vyvinuli i další signální významy jako např. oznamování hodin, požáry, ohlašování vpádu cizích vojsk, nově radiační nebezpečí apod. Zvonům se vždy dostávalo hluboké úcty a láskyplné péče. Zvonáři je odlévali z kovové slitiny - bronzu, která

má i vlastní název a jmenuje se zvonovina (cca 22% Sn a 78% Cu).¹

Také ve věži farního kostela sv. Jan Křtitele v Městě Touškově² se nacházejí, ukryty zrakům obyvatel, vzácné památky – dva krásné historické zvony. Největším a nejznámějším je zvon z roku 1601, který byl odlit (obnoven) na konci zlatého věku českého zvonářství, ještě před třicetiletou válkou, přímo na místě samém (před kostelem) zvonářem Benediktem Siebenhynnerem z Horního Slavkova³ nákladem obce touškovské. Jedná se o jeho jediné známé dílo.

V této době přináleželo městečko Touškov k panství Bělá⁴, které vlastnil rytíř Diviš Markvart z Hrádku. Zdejší vrchnost i touškovský kněz Mikuláš Krupěhorský byly protestantského vyznání. S největší pravděpodobností byl pro znovuoobnovení zvonu proveden obřad přijímání k užívání se slavnostním kázáním. Církev římskokatolická, která provádí svěcení (správněji žehnání zvonů), dává zvonům jména svatých a kmotrů (patronů). Zasvěcení zvonu Nejsvětějšímu Spasiteli proběhlo po roce 1651, kdy městečko Touškov získali po soudním sporu opět kladrubští

benediktini. Žehnání zvonu provedl opat kladrubského kláštera Roman Platzer (1650-1666) pravděpodobně v roce 1665 spolu s tehdy nově odlitým zvonem zasvěceným sv. Janu Křtiteli.⁵ K roku 1649 je v kostelní knize uveden zajímavý zápis: „*Privilegium nebo obyčej Chrámu Páně sv. Jana. Předně, kdokoliv tělo mrtvé v Chrámu Páně sv. Jana Křtitele pochovati dá, jest jakž od starodávna zachovááno bylo, k témuž Chrámu Páně povinnen složiti 11 zl. 40 kr. Kdo toho žádostiv jest aby se velkým zvonem zvonilo má dáti 21 kr....*“⁶ I zde je zvon uváděn pouze názvem „velký zvon“. Další perličkou je údaj, který nám přináší latinsky psaná pamětní farní kniha P.A.Janky z roku 1695⁷. Zde je uveden zápis, ve kterém se praví: „...když jej zvonář lil, ženy touškovské hojně snesly stříbra, aby měl zvon lepší zvuk...“.

Nyní si přiblížíme technické údaje zvonu a jeho uměleckou výzdobu. Výška zvonu činí 1,34 m, dolní průměr 1,53 m, horní průměr 0,84 m, výška korpusu 1,09 m, hloubka 0,98 m a tloušťka věnce 120 až 124 mm.⁸ Hmotnost zvonu je odhadována různě a pohybuje se mezi 2,7 t až 3,4 t.⁹

Koruna zdejšího zvonu se skládá ze šesti nezdobených hladkých uch s patkami a tyto jsou přikovány k dřevěné dubové hlavě o rozměrech 161 cm x 78 cm x 30 cm. Rameno, které odděluje čepec od krku je zdobeno dvojicí ornamentálních pásů. Výše se nachází pás rozvilin a níže je řada zavěšených (visutých) akantů. Na plášti (krku) je ve vavřínovém věnci umístěn znak

městečka Touškova o průměru 18 cm. Popis městského znaku si přiblížíme z opisu privilegia Ferdinanda I. Habsburského z roku 1543: „...napřed aby měli pečeť, zejména štít na dvě nazděl rozdělený, pravá strana žlutá, neb zlaté barvy, v níž půl orla černého k pravé straně vyniká, levá pak strana červená, v níž věže bílá s branou a krovem s křídelnicí lazourové barvy přikrytá stojí, jakožto všecko rukou a vtípem umění malířského dostatečněji v prostřed listu tohoto jest vymalováno a barvami vysvětleno...“.¹⁰ Pod městským znakem je na plášti v obdélném profilovaném

rámu o rozměrech 48 cm x 23,5 cm kapitálními písmeny latinský nápis tohoto znění:

ANNO·1601·CAMPANA·HAEC RESTAVRATA
EST IN LAVDEM ET GLORIAM DEI·HOMI:
NVMQVE·EXCITACIONEM·AD·PIETATEM·
SVMPTIBVS·POLYTIAE·TAVSSCOVIENSIS.
CIS·MI3AM·DEV3·VOCEM·OPERIS·HVIVS
BENEDICAT·ET·OSTENDAT·NOBIS
MISERICORDIAM·SVAM

Český překlad nápisu zní¹¹:

Roku 1601 byl tento zvon obnoven ke cti a chvále Boha, lidem jako výzva ke zbožnosti, náklady obce Touškov nade Mží. Bůh žehnej jeho hlasu a ukazuj nám své milosrdenství.

Z výše uvedeného zápisu vyplývá, že byl zvon v roce 1601 přelit na náklady městečka. Tudíž zde musel existovat starší zvon s neopravitelnou vadou.

Pod latinským nápisem také na plášti je nápis německý bez orámování o rozměrech 23 cm x 7,5 cm:

☼ MEIN ANFANG·VND END ☼
◆ STEHT·IN·GOTTES·HEND ◆
◆ BENEDICT ☼ SIEBENHYNNER
◆ VON SCHLACKENWALDE ◆

Český překlad nápisu zní:

Můj začátek i konec je v rukou Božích. Benedikt Siebenhynner z Horního Slavkova.

Dále se na zvonu naproti nápisům nacházejí na plášti tři rosety o průměru 3,5 cm na obvodu kroužky s tečkou uvnitř, oddělení linkou a po jejich stranách erby majitele panství a jeho manželky s počátečními písmeny jejich jmen a přídomků, oba o průměru 18 cm. Reliéf umístěný po levé straně tvoří vavřínový věnec převazovaný stuhou, ve kterém je umístěn erb patřící staré vladycké rodině Markvartů z Hrádku a nad ním jsou umístěna písmena: **DM3H** [DMzH].

Popis erbu je následující: V červeném štítě zlaté, černě kosmo mřížované, břevno. Na štítě korunovaná přilba s červeno-zlatými přikryvadly. Klenotem je černá, červeně hořící koule. Tento erb s písmeny DMzH náležel **Divišovi Markvartovi z Hrádku**.¹² Reliéf umístěný po pravé straně tvoří také vavřínový věnec převazovaný stuhou, ve kterém je umístěn erb patřící staré panské rodině Míčanů z Klinštejna a z Roztok. Také zde jsou nad věncem umístěna písmena: **AM3KA3R** [AMzKAzR]. Popis erbu je následující: Ve zlatém štítě dvě černé zkřížené ostrve. Na štítě korunovaná přilba s černo-zlatými přikryvadly. Klenotem jsou dvě zlatá složená křídla, vrchní se dvěma černými zkříženými ostrvemi. Tento erb s písmeny AMzKAzR náležel **Alžbětě Markvartové z Klinštejna a z Roztok**.¹³ Jedná se o první manželku Divíše Markvarta

rozenou Míčanovou z Klinštejna a z Roztok. Svatbu měli v roce 1587. Z manželství se jim narodili čtyři synové, kteří však záhy zemřeli.¹⁴ Na plášti pod erby avšak těsně nad věncem je umístěn reliéf postavy Spasitele s beránkem na ramenou (Dobry pastýř) o výšce 11 cm. Věnec je od pláště oddělen linkou, obloukem, linkou a od lemu dvojicí linek. Jinak jsou věnec i lem zvonu prosté bez ozdob a nápisů. V dolní části zvonu se nacházejí bubliny a uvnitř litecké kazy (velký zával a zálup). Srdce je jednoosé o rozměrech 1,49 m x 0,48 m zavěšené na šarnýru. Pěst plochá hruškovitá a na bocích přidané zátěže. Výpustka (ocas) je dole rozšířena.¹⁵

Začátkem roku 1925 oslovil tehdejší touškovský farář Mons. ThDr. Josef Resl Chrámové družstvo pro republiku Československou se žádostí o provedení výběrového řízení na doplnění nového zvonu do sanktusníku farního kostela. Pro určení tónu nového zvonu provedlo Družstvo hudební a akustickou zkoušku zvonů na věži farního kostela dne 28. února 1925 s pomocí přesných dotekových ladiček Edelmanových.¹⁶ Zpráva o provedeném měření s výsledky se zachovala a tyto jsou zde uvedeny pro porovnání s novou zvukovou analýzou, která byla provedena počítačovým programem Wavanal, hlavní tóny byly ověřeny Barthelmesovými ladičkami. Hodnoty jsou vyjádřeny v Hz (s přesností 0,5) a šestnáctinách půltónu [a1 = 435 Hz], přičemž 4 šestnáctiny odpovídají 1 dvojitě osmině (=čtvrtině) podle starého způsobu. Nová analýza byla provedena dne 9. listopadu 2011 kampanologem Mgr. Petrem Váchou se závěrem, že se jedná o hodnotný historický zvon krásného hlasu se zvýšenou primou.¹⁷

Analýza z roku 1925	
nárazový tón	$es^{-1-0,5}$
vlastní tón	es^1+2
spodní oktáva	es^0
vrchní tercie	ges^1+1
vrchní kvinta	b^1-1
vrchní oktáva	es^2-1
vrchní decima	ges^2
vrch.duodecima	h^2+2

Analýza z roku 2011		
hlavní tón		es^1-2
spodní oktáva (-VIII)	153,5 Hz	$es^0-0,5$
prima (I)	315,5 Hz	es^1+7
tercie (III)	372,5 Hz	ges^1+5
kvinta (V)	454,5 Hz	b^1-4
oktáva (VIII)	611,0 Hz	es^2-2
mollová decima (X)	731,0 Hz	ges^2
durová decima (X)	779,0 Hz	$g^2+1,5$
duodecima (XII)	903,0 Hz	$b^2-5,5$
dvojitá oktáva (XV)	1229,5 Hz	es^3

V druhé polovině roku 2007 byl nahrazen starý elektrický pohon zvonu s elektromotorem a převodem ocelovým lanem s vloženým řetězem¹⁸ novým pohonem s lineárním motorem, který zhotovila a instalovala firma Impuls-b s.r.o.¹⁹ z Ostravy.²⁰ Jde o nejmodernější způsob pohonu zvonů, který je maximálně šetrný ke zvonu, což je nezbytná podmínka pro uchování této vzácné památky pro další generace. Spouštění pohonu je naprogramováno dle požadavků zvonění a přesný čas je synchronizován rádiovým signálem.

Zvuk tohoto nádherného zvonu můžete slyšet každou neděli v 9,10 hod., kdy svolává věřící k bohoslužbě. Dále zvoní každou neděli v poledne (12,00 hod) a večer klekání v 18,00 hod.²¹

Zvukovou nahrávku zvonu Nejsvětějšího Spasitele z roku 1601 si můžete poslechnout na <http://farnost.touskov.net/Media.html>.

V dalším čísle GHM si přiblížíme druhý historický touškovský zvon sv. Jana Křtitele z roku 1665.

Zpracováno dne 6. června 2012.

¹ Více o historii zvonů a zvonařství se dozvíte například v článku Antonína Rybičky „O českém zvonařství“ Pojednání Královské české společnosti nauk řada VII., svazek 1, třída pro fil.-hist. č.1, Praha 1885, str. 1-85 nebo v knize Tomáš Chvátal a Luděk Krčmář: Obrazy z dějin českého zvonařství, Rekviziční fotografie z první světové války ze sbírek Západočeského muzea v Plzni, Domažlice 2006 nebo v Bakalářské diplomové práci Marie Jandové „Zvon jako hudební nástroj“ Masarykova univerzita FF ÚHV http://is.muni.cz/th/178739/ff_b také http://cs.wikipedia.org/wiki/Dějiny_zvonařství; <http://cs.wikipedia.org/wiki/Zvon>

² okres Plzeň-sever

³ Drobné zmínky o tomto zvonaři jsou např. v Tomáš Chvátal a Luděk Krčmář: Obrazy z dějin českého zvonařství, Rekviziční fotografie z první světové války ze sbírek Západočeského muzea v Plzni, Domažlice 2006, str. 145, 160; také Ulrich Thieme und Felix Becker: Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart XXX (1936), str. 592; také Weinmann Josef: Egerländer biografisches Lexikon mit ausgewählten Personen aus dem ehemaligen Reg.-Bez.Eger. Bd. 2 (N-Z), pag. 198, také Antonín Rybička: O českém zvonařství str. 68-69, Pojednání Královské české společnosti nauk řada VII., svazek 1, třída pro fil.-hist. č. 1, Praha 1885. Za upozornění na uvedenou literaturu děkuji Lukáši Smolovi z NPÚ Loket. S největší pravděpodobností pocházel z rozvětvené hornoslavkovské měšťanské rodiny Siebenhünerů. Stejně tak jako bratři Jiří, Jan, Bartoloměj a Matouš Siebenhünerovi pro které vydal císař Rudolf II. erbovní privilegium dne 4.7.1587 viz. Sborník muzea Karlovarského kraje č. 17 z roku 2009 str. 301-310, Vladimír Vlasák: Erbovní listina Rudolfa II z roku 1587 pro hornoslavkovské měšťany. Za konzultaci a upozornění na záznam o křtu osoby jménem Benedikt syn Kryštofa Siebenhünera k datu 12. května 1560 v Horním Slavkově (SOA Plzeň, SM, řím.kat. f.ú. Horní Slavkov, sig.I matrika narozených 1557-1567, fol.18r) děkuji PhDr. Vladimíru Vlasákovi. Při dnešním stavu poznání však není možné prokázat přímou souvislost mezi zvonařem Benediktem Siebenhünerem, který odléval zvon v Městě Touškově a osobou, pro kterou byl učiněn záznam o křtu k roku

1560. Je potřeba dále bádát v AM Horní Slavkov (SOkA Sokolov, pracoviště Jindřichovice) a pokusit se prokázat souvislosti (příbuzenské vztahy) mezi výše uvedenými osobami.

⁴ Dolní Bělá okr.Plzeň-sever

⁵ Inventarium Rerum, Ruris, Rituum Adaquatum Tuscoviensem Parochiam..., P. Alexius Janka 1695, str. 3 (zkráceně se také uvádí jako pamětní farní kniha A.Janky z roku 1695) – latinský rukopis uložen v archivu Farního úřadu v Městě Touškově. Zde je uvedeno: nikdo nepochybuje o tom, že byl zvon požehnán, je však nutné provést obnovení.

⁶ Kniha kostelní z roku 1636 pro kostel sv. Jana Křtitele v Městě Touškově, SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, fond neuspořádan

⁷ Inventarium Rerum, Ruris, Rituum Adaquatum Tuscoviensem Parochiam..., P. Alexius Janka 1695, str. 3 (zkráceně se také uvádí jako pamětní farní kniha A.Janky z roku 1695) – latinský rukopis uložen v archivu Farního úřadu v Městě Touškově

⁸ Čerpáno ze zprávy kampanologa Mgr. Petra Váchy NPÚ územní odborné pracoviště středních Čech v Praze vypracované dne 21. listopadu 2011, který provedl prohlídku zvonů ve věži kostela sv.Jana Křtitele v Městě Touškově dne 9. listopadu 2011. Srovnej Kamper J. – Wirth Z., Soupis památek historických a uměleckých v pol. okresu stříbrském, Praha 1908, str. 285-286.

⁹ Kampanolog Mgr.Petr Vácha uvádí ve své zprávě z 21.11.2011 odhad hmotnosti 2,7 t. Srovnej dále zajímavý zápis ohledně hmotnosti zvonu v Inventarium Rerum, Ruris, Rituum Adaquatum Tuscoviensem Parochiam..., P. Alexius Janka 1695, str. 3 v kapitole De Organo et Campanis:“...*Inpon dere habet 55 Centenarios...*“. Uvažujeme-li hmotnost centýře českého 61,728 kg vychází hmotnost zvonu přibližně 3,4 t; při úvaze centýře slavkovského lehkého 51kg vychází hmotnost zvonu přibližně 2,8 t; Gustav Hofmann, Metrologická příručka, SOA Plzeň 1984; srovnej také archiv Farního úřadu Město Touškov, složka Zvony a varhany: dle rekvizičního protokolu K.u.k. Militärbaubteilung des Militärkommandos in Prag z 19. září 1916 je v poznámce u ponechaných touškovských zvonů zapsáno „...*Verbleiben 153cm/3330 kg...*“.

¹⁰ Originál privilegia ze dne 12. srpna 1543 se nedochoval. Inzert privilegia je uveden v konfirmaci městských privilegií Marie Terezie ze dne 7. června 1748, SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, fond neuspořádan; také Martina Walterová, Diplomová práce: Město Touškov na počátku 17. století, ZČU PF KH 1998, kap. 10.2 Edice privilegií udělených Městu Touškovu v letech 1543 až 1653, str. 131-133.

¹¹ Za překlad děkuji PhDr. Vratislavu Ryšavému z Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště v Plzni ze dne 15. listopadu 2011.

¹² Rudolf Johann Merawiglia-Crivelli, Der böhmische Adel, Nürnberg 1885, s. 231, tab. 133; také Ottův slovník naučný sv. XVI, str. 871. Za korekci popisu erbu děkuji p. Stanislavovi Kasíkovi.

¹³ August Sedláček, Českomoravská heraldika II., Praha 1925, s. 12 – 14. Za pomoc při identifikaci erbu a počátečních písmen Alžběty roz. Míčanové z Klinštejna děkuji p. Stanislavovi Kasíkovi a p. Janu Oulíkovi z ČGHS Praha. Písmena AMzKAzR jsou rozepsána v první variantě jako Alžběta Markvartová z Klinštejna a z Roztok. Tehdy bývalo u vdaných žen zvykem přejímat manželovo příjmení a ponechávat si predikáty, které měla žena za svobodna. Druhá varianta, ve které se jedná o rozepsání písmen jako Alžběta Míčanová z Klinštejna a z Roztok, se jeví méně pravděpodobná i vzhledem k zběžné prohlídce Kvaternu červeného knih městských trhových městečka Touškova z let 1561 až 1659. Zde jsou manželky šlechticů zapisovány také dle varianty první. SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, fond neuspořádan. Za korekci popisu erbu děkuji p. Stanislavovi Kasíkovi.

¹⁴ Národní archiv v Praze, Genealogicko-heraldická sbírka Wunschwitzova, inv. č. 709, Markvart z Hrádku č. kart. 22; také Ottův slovník naučný sv. XIV, str. 394.

¹⁵ Čerpáno ze zprávy kampanologa Mgr. Petra Váchy NPÚ územní odborné pracoviště středních Čech v Praze vypracované dne 21. listopadu 2011, který provedl prohlídku zvonů ve věži kostela sv. Jana Křtitele v Městě Touškově dne 9. listopadu 2011 a z vlastního průzkumu zvonu. Srovnej Kamper J. – Wirth Z., Soupis památek historických a uměleckých v pol. okresu stříbrském, Praha 1908, str. 285-286.

¹⁶ Archiv Farního úřadu Město Touškov, složka Zvony a varhany, Zpráva Chrámového družstva vypracovaná dne 11. prosince 1926 v Pelhřimově.

¹⁷ Zpráva kampanologa Mgr. Petra Váchy NPÚ územní odborné pracoviště středních Čech v Praze vypracovaná dne 21. listopadu 2011 v Poděbradech.

¹⁸ Ze stávající dokumentace se zatím nepodařilo identifikovat datum osazení původního elektrického pohonu s elektromotorem a převodem ocelovým lanem s vloženým řetězem. Z dostupných indicií motoru je pravděpodobné osazení ve 30. letech 20. stol.

¹⁹ <http://www.impulsb.com/cz/o-firme.html>

²⁰ Celková částka výměny pohonu činila cca 84.000,-Kč.

²¹ Za přístup ke zvonu, do archivu Farního úřadu Město Touškov a upřesnění zvonění děkuji touškovskému faráři Mons. ICLic. Vladimíru Gajduškovi, soudnímu vikáři plzeňské diecéze.